

IRLANTILAISUUTTA KANSAINVÄLISIN VAROIN

Haastateltavana Pat O'Connor

Maaliskuussa 1991 vietettiin Suomessa toista kertaa irlantilaisen elokuvan viikkoa. Tapahtuman pääjärjestäjä oli Finnish-Irish Society ja elokuvia esitettiin Helsingin ohella myös Turussa ja Tampereella. Viime vuonna vierailijana olleen Jim Sheridanin *Pelto* (The Field, 1990) sai ensi-iltansa Suomessa juuri tuon viikon aikana. Toinen esitelty uusiokuva oli Pat O'Connorin sukutarina *Fools of Fortune* (1990). Ohjaaja itse käväisi myös Turussa, jolloin saimme mahdollisuuden kysellä häneltä elokuvanteosta Irlannissa.

Olet itse kansainvälisesti orientoitunut: olet ohjannut elokuvia myös Irlannin ulkopuolella Englannissa ja Yhdysvalloissa. Minkälaisia ovat kokemuksesi nimenomaan irlantilaisena elokuvantekijänä?

Ensinnäkin elokuvantekeminen ei oikeastaan tunne kansallisia rajoja, sillä sitä määrittävät tietyt kansainväliset taloudelliset rakenteet. Rahoitus tulee kuitenkin monesta lähteestä. Toisaalta elokuvantekijän kunnianhimo liittyy pikemminkin ihmismielen tutkimiseen kuin tiettyyn paikkaan. Kasvuympäristö ja paikallistunne vaikuttavat silti vahvasti ainakin minuun ja ehdollistavat muiden asioiden kokemista: vaikka ohjaisinkin elokuvia ulkomailla, herkkyyteni pysyy irlantilaisena. Joissakin maissa on ehkä tavallista suurempi kansallistunne. Suhtaudun kuitenkin epäilevästi tietynlaiseen nationalismiin. Arvostan paikan kokemusta, mistä joku on kotoisin, mutta en sokeasti. Juuri oman kansan kuvauksien tulisi olla kaikkein kriittisimpiä, mutta ne pitäisi tehdä hienovaraisesti.

Vastustan nationalismia siinä merkityksessä, että oma elämänmuotomme olisi parempi kuin muiden. Olen yhtä utelias tietämään suomalaisista, ruotsalaisista, saksalaisista tai ranskalaisista elämäntavoista kuin irlantilaisista. Erityisen läheisiltä minusta ovat tuntuneet USA:n etelävaltiot, eivät niinkään teolliset pohjoisvallat. Minua eivät myöskään kiinnosta sellaiset suurkaupungit kuin Boston tai Chicago, vaikka ne ovat olleet tyypillisiä irlantilaisten siirtolaisalueita. Outoa kyllä, erityisen läheiseksi koen Georgian, jonka maaseutu muistuttaa minusta Irlantia. Ei silti pidä unohtaa etelävaltioiden rasismia. Juuri nyt Eurooppa kiehtoo minua, kuten vierailu Suomessa. Seuraavan elokuvani teen todennäköisesti Ranskassa. Arvostan sitä, että on mahdollista

lähteä omalta kotiseudultaan, viedä sen merkityksiä mukanaan ja soveltaa niitä muualla.

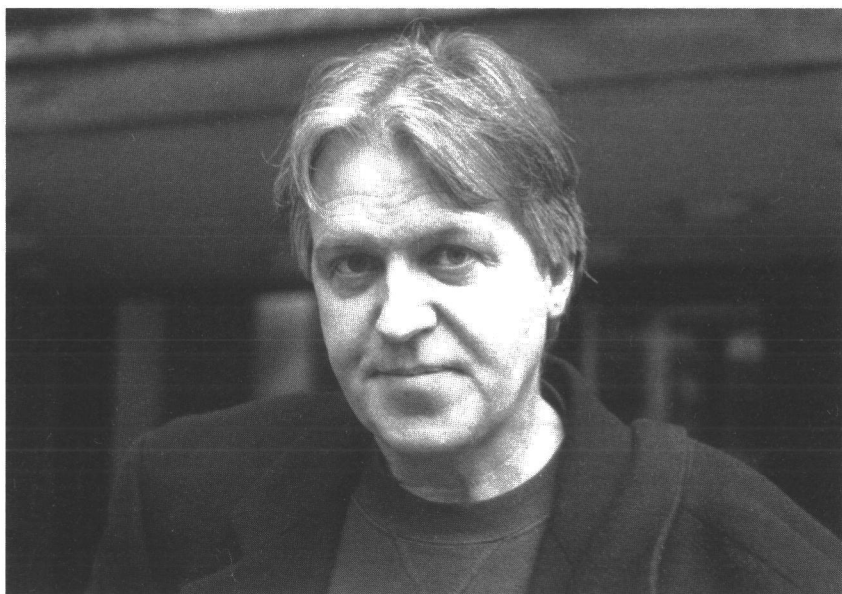
Olet myös ohjannut Yhdysvalloissa elokuvasi *Murha neitsyen merkeissä* (January Man, 1989) ja *Stars and Bars* (1988).

Stars and Bars tehtiin juuri ennen kuin Columbia romahti. Tuotantoryhmä oli loistava. Se on hulluokuva, joka on tarkoitettu kulttuurin parodiaksi. Siinä kuvataan yhteiskunnan syrjäyttämiä ihmisiä, jotka eivät löydä omaa paikkaansa. Monet elokuvistani käsittelevät vaikeuksissa olevia marginaali-ihmisiä. Elokuva on parodia USA:n etelävaltioiden junttiasenteista ulkopuolisia kohtaan sekä myös englantilaisuudesta. Erityisesti pidän sen hautajais- ja päivällispöytäkohtauksista, jotka ovat groteskeja ja absurdeja. Näyttelijöinä on sellaisia persoonallisuksia kuin Daniel Day Lewis, Harry Dean Stanton, Glenne Headly ja Steven Wright. Nautin yhteistyöstä heidän kanssaan. Se vastasi riippumatoman elokuvan tekemistä, vaikka aihe olikin Columbian valitsema. David Puttnam oli tuolloin yhtiön johdossa. Hän sai sitten potkut jaokuva tuhottiin tahallisesti. Se sai kuitenkin hyvät arvostelut *New York Timesissa*. Sitävastoin *Village Voice* syytti minua amerikkalaisvastaisuudesta. Sellaisesta elokuvassa ei kuitenkaan ollut kyse. Se oli pikemminkin *bottom down tight* -yhteiskunnan kritiikkiä. Päähenkilö on Englannista tullut Dawson Henderson (Daniel Day Lewis), jonka kautta irvailenkin englantilaisuutta. Lontoossaokuva sai hyvät arvostelut! Vahinko oli kuitenkin ehtinyt jo tapahtua eikä se saanut laajaa levitystä. Nyt *Stars and Bars* on videolla ja ilmestyy klassikkosarjassa.

Sen sijaan *Murha neitsyen merkeissä* oli mielestäni epäonnistunut. Se oli tarkoitettu komediaksi ja satiiriksi machopoliiseista. Elokuvasa kuvataan kuitenkin uhreina naisia, jotka murhataan kuristamalla. On selvää, että tällaiselle on vaikea nauraa. Elokuva saikin ristiriitaisen vastaanoton. Myönnän aiheen olleen hankalan ja minun olisi pitänyt työstää sitä enemmän. Monet kuitenkin pitivät Kevin Clinen osasuorituksesta.

Entä suhteesi brittiläiseen elokuvaan? Ohjasit elokuvasi *Kuukausi maalla* (A Month in the Country, 1987) Iso-Britanniassa ja se myös pohjautuu brittiläiseen aiheeseen.

Pat O'Connor
 Kuva: Hanna
 Kangasniemi

Tämän elokuvan henkilöt ovat toisen maailmansodan henkisiä uhreja, jotka ovat joutuneet brittiläisen imperialismin välikappaleiksi ja sen lisäksi vielä saksalaisten uhreiksi sodassa, jossa teurastettiin satoja tuhansia ihmisiä. Sodankäynyt sukupolvi on tässä elokuvassa tavallaan koditon. He olivat omaksuneet kaiken sankarillisen propagandan ja palanneet takaisin psyykkisesti haavoittuneina, viimein löytäen itsensä keskellä "ei-mitään", Yorkshiressa. Englantilaisen viehättävän maalaismaiseman ja idyllisen kirkonpiirin valinta miljööksi on tarkoitettu ironiseksi vastakohtaksi kahden entisen sotilaan raa-oille kokemuksille. En käyttänyt takaumia sotaan kuin ainoastaan korostetusti kerran alussa. En tehnyt elokuvasta elegistä tai sentimentaalista kuvaamaan menneisyyttä vain sen itsensä vuoksi. Se on pasifistinen teos. *Kuukausi maalla* kertoo myös englantilaismiehen kyvyttömyydestä ilmaista itseään ja tunteitaan.

Englanninkielisellä lähisaarella asuvana olen saanut työskennellä paljon brittiryhmiä kanssa. *The Ballroom of Romance* -elokuvan (1983) koostanut ryhmä oli 95-prosenttisesti brittiläinen, BBC:sta. Toisen elokuvani *One of Ourselves* (1984) tein Irlannin kansalliselle radio- ja televisioyhtiölle RTE:lle (Radio Telefis Eireann). Siinäkin oli mukana sama brittiläinen tuottaja ja taustaryhmä kuin esikoisohjauksessani. Tästä yhteistyöstä minulla on hyviä kokemuksia. Minulla ei ole mitään sitä vastaan, että BBC avustaa projektejani: heidän budjettinsa ovat yltäkylläiset! Channel Four on sekini ollut mukana rahoittamassa myöhempiä töitani. Ihailen brittien rahoitusstrategioita, vaikkei heidän valtiovaltansa olekaan erityisen kiinnostunut nimenomaan elokuvanteon tukemisesta. Britit eivät samalla tavoin rakasta elokuvaa kuin ranskalaiset tai italialaiset. Mutta kun britit päättävät tehdä jotain, he paneutuvat siihen vakavissaan. Irlantilaisena minulla ei ole ollut vaikeuksia työskennellä englantilaisten kanssa. Työskennellessäni en luokittele ihmisiä kansallistunteen näkökulmasta. Yhtä hyvin voisin tehdä elokuvia suomalaisten kanssa, jos vain ymmärtäisin kieltänne. Nautin elokuvan-

teossa nimenomaan yhteistyöstä.

Onko mielestäsi olemassa erityistä irlantilaista elokuvan lajityyppiä tai koulukuntaa? Miten näet oman asemasi siinä perinteessä?

On ja ei, toivon että olisi ja ei olisi. (Naurua) Tämä oli kyllä tyypillisen irlantilainen vastaus! Vakavasti puhuen, tietyissä elokuvakerronnan muodoissa irlantilaisuus on varmaankin havaittavissa. Erityisiä irlantilaisia piirteitä ovat esimerkiksi halu kertoa tarinoita, eräänlainen kieroutunut intohimo, intensiivinen epäloogisuus, jossa kuitenkin ON jonkinlaista loogiikkaa, sekä pinnan alla kytevä omituinen huumori. Ne ajat ovat ohi, jolloin Irlanti oli pelkkää brittien siirtomaa-aluetta. Kolonialismi on kuitenkin ollut keskeinen tekijä historiassamme ja se on varmasti muovannut kansallista luonnettamme ja aiheuttanut siinä joitakin rajoituksia. Olemme moderni valtio, kuulomme Euroopan yhteisöön ja olemme osa YK:ta. Yritämme haalia rahaa niin paljon kuin mahdollista, mistä tahansa. Ennen olimme riippuvaisia briteistä ja englantilaisista.

Irlantilaiset ovat tietenkin ylpeitä kansanmusiikistaan ja kirjallisuudestaan. Uskon elokuvankin löytävän tässä paikkansa. Mutta koska elokuvanteko on suurimittaista ja kallista liiketoimintaa, tekijöiden on mentävä Yhdysvaltoihin. Irlannissa ei ole varaa tehdä yhtä paljon elokuvia kuin kirjoja. Myös englanninkielisen ja iirinkielisen kulttuurin yhteensulautuminen voidaan nähdä stimuloivana tekijänä. Tietenkin on surullista, että olemme menettämässä oman alkuperäisen kieleemme. Toisaalta olemme lujaneet omintakeisen irlanninenglannin kielen. James Joyce tai Samuel Beckett eivät olisi voineet

tulla Manchesterista! Mielestäni tämä on tärkeä tekijä. Silti luulen kestävän kauan, ennen kuin irlantilaisen elokuvan erityispiirteet voidaan identifioida.

Irlantilainen elokuva on varsin usein hakenut aiheensa historiasta tai sen seurauksena syntyneestä väkivallan perinteestä. Olet itsekkin käsitellyt Pohjois-Irlannin konfliktia elokuvassasi *Cal* (1984).

Cal sai hyvät arvostelut ns. laatu-lehdissä, *Guardianissa* ja *Observerissa*. Sen sijaan konservatiivinen lehdistö, erityisesti *Daily Telegraph* muistaakseni, väitti minun asettuvan terroristien puolelle. Päähenkilönä kuvattu IRA-sotilas ei heidän mielestään ollut tarpeeksi raaka tyyppi. Tänä elokuvaan ei toisaalta todennäköisesti suhtauduttaisi niinkään myönteisesti, koska IRA-sympatiat ovat vähentyneet sekä Irlannissa että Iso-Britanniassa. Jopa nationalististen irlantilaisten että vasemmistolaisesta ajattelevien englantilaisten parissa IRA:n kannatus on vähentynyt. Itse en kunnioita IRA:ta lainkaan. Sen raakuudet ovat mielestäni osoituksia perverssistä nationalismista. Vaikka poliittisia taustatekijöitä voisi ymmärtää, se ei sovita sitä saastaa, mihin IRA on itsensä sotkenut.

Mitä pidät sellaisesta yksilökeskeisestä, dramatisoivasta ja stereotyyppioita korostavasta lähestymistavasta Pohjois-Irlannin väkivaltaan, jota eräät tv-sarjat soveltavat? Esimerkiksi Suomessakin esitetystä irlantilais-englantilaisesta yhteistyöproduktiosta *The Price* (1986)?

Itseasiassa minua pyydettiin ohjaamaan mainittu trilleri. En pidä kuitenkaan väkivallan seksuaalisella kiihottavuudella herkkutelevista jännityselokuvista. Minua kiinnostavat enemmän konfliktin syvemmmät tasot. Televisiosarjana se oli kaiketi onnistunut ja menestyi Englannissa hyvin. Minusta *The Price* oli liian anonyymi: se olisi voitu tehdä missä maankolkassa tahansa kenestä tahansa terroristista.

Sanoit vastustavasi mainitun sarjan tyyppistä väkivallan erotisointia. Elokuvassasi *Cal* asetat vastakkain rakkauden ja seksuaalisuuden väkivaltaan nähden. Mikä on suhteesi väkivallan kuvaukseen yleensä?

Elokuvani *Cal* alkaa salamurhalla. Suunnittelin huolellisesti, miten se pitäisi tehdä. Antaisinko luodin osua päähän vai kehoon? Mitä enemmän elokuvassa tapetaan ihmisiä, sitä välinpitämättömimmiksi ihmiset tulevat. Niinpä päätin, että luoti osuisi henkilöä päähän, koska pää on järkyttävä paikka haavoittua. Ajatellaan vaikkapa Kennedyn murhaa. Halusin tehdä kohtauksesta mahdollisimman kylmän graafisen ja vastenmielisen, en kiihottavaa. Uusimmassa elokuvassani *Fools of Fortune* (1990) käsitelin brittiarmeijan harjoittamaa väkivaltaa 1920-luvun Irlannissa. Kuvasin erään tapon kliinisesti, pitkällä otoksella. Elokuvassa esitetty toinen kostotappo on toisaalta hyvin tunteellinen. Mielestäni on kuitenkin tärkeää näyttää väkivallan raakuus. Vaikka väkivalta on olemassa oleva tosiasia, elokuva on kuitenkin glorifioinut sen kiihottavat puolet, etenkin suhteessa seksuaalisuuteen. Ame-

Pat O'Connor: Murha neitsyen merkeissä. Kuva: Suomen elokuva-arkisto

rikkalaisesta elokuvasta on valitettavasti tullut sensaation elokuvaa. Joskus se on suorastaan pornografista.

Tavat, joilla kuvasit väkivaltaa *Calissa* ja toisaalta *Kuukausi maalla* -elokuvassa, olivat hyvin erilaiset. Edellisessä se oli shokeeraavaa, jälkimmäisessä epäsuorempaa. *Calissa* on esimerkiksi kohtaus teurastamossa. Mihin pyrit tällä efektilä?

Se on ilmeinen metafora Pohjois-Irlannissa vallitsevalle väkivallalle. Teurastamo on julma ja verinen paikka, josta ihmiset toisaalta saavat ruokaa, lihaa. Kuvasin sen oikeassa teurastamossa ja kohtauksen tarkoituksena oli vain shokeeraavasti valmistaa katsojia siihen, mitä elokuvassa tulisi tapahtumaan. Ei sillä ollut sen syvällisempää merkitystä.

Uudessa elokuvassasi kuvaat Irlannin historiaa protestanttien näkökulmasta, mikä on epätavallista. Miksi valitsit tällaisen lähestymistavan?

Se on epätavallinen näkökulma, koska kansallistunteemme liittyy yleensä katolilaisuuteen historiallisista syistä. Irlantilaisuus koskee kuitenkin myös muita Irlannissa asuvia väestöryhmiä, eikä sillä ole välttämättä mitään tekemistä uskonnon kanssa. *Fools of Fortune* -elokuvassa kuvauksen kohteena sattuu tällä kertaa olemaan keskiluokkainen protestanttiperhe, jonka historiaa seurataan parin sukupolven ajan. Perhe joutuu kärsimään sodasta ja raakuuksista, joihin heillä ei ole osaa eikä arpaa. Tällaiset tapahtumat aiheuttivat usein kokonaisten perheiden maastamuuttoja. Toinen osapuoli, Irlannin katoliset, on suhtautunut epäluuloisesti protestantteihin: Jos katolinen solmii avioliiton protestantin kanssa, hänen on lupauduttava kasvattamaan lapsistaan katolisia. Kaikki tämä on aiheuttanut hyvin paljon sekavuutta ja katkeruutta.

Pohjois-Irlannin konflikti on tietysti uskonnollis-poliittinen ongelma. Poliittisista syistä brittihallitukselle sopii esittää koko ongelma vain hullujen uskonnollisten fanaatikkojen aiheuttamaksi. Nyt irlantilaiset ovat mieltyneet ajatukseen ei-uskonnollisesta valtiosta. Todellisuudessa sellaista ei ole vielä saavutettu. Tähän kysymykseen meidän on kuitenkin vihdoinkin paneuduttava. Olemme osa Pohjoisen ongelmaa aina siihen asti, kunnes uskonto ja valtio erotetaan toisistaan eikä yhteiskunnallisia asioita enää suodateta uskonnon, katolilaisuuden ja protestanttisuuden, läpi. Irlantilaisen nationalismin retoriikkaan kuuluu vieläkin viitata viime vuosisadan poliittisiin johtajiin, joista melkein kaikki olivat protestantteja. Samaan aikaan meillä on katolinen perustuslaki. Ilman protestantteja meillä ei olisi ollut vuoden 1916 pääsiäiskapinaa ja sitä seurannutta

vapaavaltiota vuonna 1922. Tämä kaksijakoinen suhtautuminen tekee meistä tekopyhiä. Oma perheastani on katolinen ja äitini käy säännöllisesti messussa. En ole kuitenkaan koskaan pitänyt katolilaisuutta elämäni valaisevana tekijänä, toisin kuin humanismia.

Elokuvassa *The Ballroom of Romance* kerromman keskuksena on naisen kokemus. Ironisoit siinä myös sukupuolten välistä roolipeliä. Miten valitsit tällaisen näkökulman?

Elokuva perustuu William Trevorin novelliin ja hän teki siihen myös käsikirjoituksen. Vartuin maaseudulla, missä naisia kohdeltiin kaltoin ja missä he myös oppivat kohtelemaan itseäänkin kaltoin. Onneksi tilanne Irlannissa on muuttumassa. Siitä on osoituksena sekin, että presidentiksi valittiin juuri feministi, Mary Robinson. Kasvoin erittäin naisvihamielisessä ympäristössä, jossa naisilla oli vähemmän valinnanmahdollisuuksia kuin miehillä: he joko muuttivat maasta tai menivät naimisiin. Avioliitto maaseudulla oli kuitenkin ansa, koska Irlannin perustuslaki kieltää avioerot. Sitäpaitsi irlantilaismiehillä on tunnetusti tapana juhlia omia puutteitaan ja epäonnistumisiaan ikäänkuin ne olisivat hyveitä. Tämä on irlantilainen ongelma. Oma lapsuudenkoti oli melko onnellinen. Minulla on yksi vanhempi ja yksi nuorempi sisar. Olenkin aina tuntenut oloni kotoiseksi naisten kanssa. Mielestäni naisilla on ominaisuuksia ja herkkyyttä, joita yhteiskunnassa ei ole tarpeeksi huomioitu. Elokuvan päähenkilö Bridie (Brenda Fricker) elää hänkin jonkinlaisessa ansassa Irlannin maaseudulla. Hän on liian vanha muuttamaan pois ja hänellä on invalidisoitunut isä. Bridie on paljon hienempi ihminen kuin hänen perässään roikkuva retku (John Kavanagh) viskipulloineen. Olettaisni, etteivät naisten ja miesten roolit tässä elokuvassa ole idealisoit. *The Ballroom of Romance* on itse asiassa pinnan alta poliittinen elokuva. Se viittaa siihen nöyryyttävään ahdasmielisyyteen, laskelmointiin ja ihmisten hyväksikäyttöön, mitä olen nähnyt koko elämäni ajan ja johon olen epäilemättä itekin syllästynyt. Se ei merkitse sitä, etten voisi kritisoida sitä. Tässä elokuvassa saatoin käyttää hyväkseni paljon omaa taustaani. Muistan hyvin esimerkiksi samankaltaisten tanssialien katoissa roikkuvat banderollit "Happy Homes for Ireland".

Seuraavassa teoksessasi *One of Ourselves* lienee myös mukana jotain omaa taustaasi? Sehän kertoo myös elokuvan katsojista.

Se on kuvattukin kotiseudullani, pikkukaupunkia lähellä olevassa kylässä. Olin kiinnostunut tässä nuoren pojan psykologiasta. William Trevorin no-

Fools of Fortune

velli on jälleen elokuvani pohjana. Kuvaan siinä ihmisiä, joiden kanssa kävin lapsena paikallisessa elokuvateatterissa. Näimme silloin lähinnä brittiläisiä ja amerikkalaisia elokuvia, emme niinkään manner-eurooppalaisia. Heittelimme omenanraatoja valkokankaalle. Huliganismia! Itse pidän elokuvasta paljon, vaikeivat paikalliset ihmiset sitä arvostakaan.

Uusinkin elokuvasi perustuu William Trevorin tuotantoon, hänen v. 1983 Whitbread-palkinnon saaneeseen romaaniinsa. Keiden muiden kirjoittajien tai ohjaajien kanssa olet työskennellyt?

William Trevor on hyvä ystäväni jo yhdeksän vuoden ajalta. Luotamme toisiimme. *Stars and Bars* -elokuvalle on silläkin kirjallinen tausta: ystäväni William Boydin koominen romaani. Lähimmät työtoverini ovat useimmiten myös lähimpiä ystäviäni. Elokuvaohjaajista voin mainita Jim Sheridanin ja Neil Jordanin. Ohjasin videolle Neil Jordanin ensimmäisen televisiolle tarkoitetun käsikirjoituksen *Miracles and Miss Lancan*. Neil teki myöhemmin myös käsikirjoituksen elokuvaani *Night in Tunisia*. Televisiossa työskennellessäni ohjasin aika kurjan näytelmän *Mobile Homes*, jonka käsikirjoituksen teki Jim Sheridan. Sen tein hyvin lyhyessä ajassa keskellä lumimyrskyä ja lakkoilua. Nämä ensimmäiset työni on siis tehty videolle.

Väkivallan perinteen kuvaamisen lisäksi irlantilainen elokuva käsittelee hyvin usein periferia-alueiden ihmisiä ja heidän ongelmiaan. Tämähän on asetelma myös *The Ballroomissa*. On paljon mahdollista, että esimerkiksi tyhjentyvässä maaseutupaikajässä asuva suomalainen

**katsoja kokisi sen paljon omakoh-
taisemmin ja syvemmin kuin hyvin-
voivassa pikkukaupungissa asuva
englantilainen.**

Tämä on varmaankin totta. Samankaltaisia seutuja löytyy Itä-Euroopasta ja Pohjois-Euroopasta. Suomi ja Irlanti muistuttavat mielestäni toisiaan. Tämän sanon jo ensivaikutelmani perusteella. Suomalaisilla tuntuu olevan samantapainen absurdi huumorintaju kuin meillä irlantilaisilla. Elokuvan erinomaisuus onkin siinä, ett esimerkiksi teidän tuttavanne maalta, joka ei puhu sanaakaan englantia, voi kokea *Ballroomin* mielenkiintoisena

**Miten rahoitit uuden elokuvasi?
Saitko Irlannista tukea?**

The Fools of Fortune rahoitettiin Iso-Britanniassa. Siihen nähden, että se on epookkielokuva, se tehtiin melko pienellä budjetilla (2,8 miljoonaa puntaa). Rahaa tuli Channel 4:ltä. Working Title -tuotantayhtiöstä ja saksalaiselta Polygram-levy-yhtiöltä. Levityssopimus on solmittu amerikkalaisen New Line Cineman kanssa. Irlannin hallitus sensijaan jatkaa nihkeää elokuvapolitiikkaansa. Tätä onkin syytä korostaa. Olisi hyvä, että Irlannissa voitaisiin tehdä enemmän elokuvia.

Mikä on tulevaisuuden projektisi? Onko sinulla jokin unelma, jonka haluaisit toteutuvan?

Ei minulla ole erityistä unelmaa. Olen kiinnostunut jatkuvasti tietyistä teemoista, jotka toistuvat elokuvissani. Seuraavaksi ehkä ohjaan Ranskassa Georges Simenonin tarinoita. Arthur Miller haluaisi minun ohjaavan näytelmänsä *The Crucible* (1953), jota voi tosin olla vaikea toteuttaa.

Haastattelijat:

Eila Rantonen ja Hannu-Pekka Huttunen